

Milí učitelé,

pracovní listy, které držíte v ruce, slouží jako doplněk k projektu *Krajina za školou*. Připravili jsme pro vaše žáky 10 listů s různými tématy, které jim mohou pomoci při objevování minulosti v okolí školy či jejich bydliště a při sledování proměn pražské krajiny a zástavby. Listy jsou určeny částečně pro práci ve škole a částečně do terénu, témata pokrývají oblasti z různých předmětů. Ke každému pracovnímu listu je vytvořena metodika, která vám pomůže zařadit téma do předmětů či průřezových témat, a dozvíte se v ní základní informace k práci s listy, správná řešení úkolů a náměty na další aktivity pro činnost v projektu. Doufáme, že vás i vaše žáky a studenty listy inspiroují k rozmanitým činnostem a že vám pomohou v úspěšné realizaci projektu!

Vaše TEREZA



CESTA DO KRAJINY

CÍL: Žáci se seznámí s pojmem krajina, základními složkami krajiny, s typy krajiny a krajinou v České republice. Zamyslí se nad faktory, které krajinu ovlivňují.

OBORY: Přírodopis (Základy ekologie), Zeměpis (Životní prostředí)

PT: EV (Ekosystémy, Základní podmínky života, Lidské aktivity a problémy životního prostředí)

PRÁCE S PRACOVNÍMI LISTY

ÚVOD: Téma je možné začít brainstormingem – co si děti představují pod slovem krajina. Děti dále mohou vymýšlet přídavná jména ke slovu krajina – jaká krajina je? Jakou krajinu si vybaví, která jim je nejbližší?

TYPY KRAJINY – OD PRALESA K TOVÁRNĚ

Řešení: (zleva) – devastovaná krajina (Sokolovsko), kultivovaná (Černá Hora), přírodní (Kavkaz), narušená (Ostravsko)

Pozn.: Charakteristika typů krajiny je zjednodušená. Krajina se dá dělit samozřejmě i jinak. Můžou existovat další krajinné typy (městská, venkovská, příměstská krajina).

DOPLŇOVAČKA

Děti zkusí sestavit definici krajiny – doplňují slova.

Řešení: definována je jako část zemského povrchu, která – spolu se společenstvy organismů (rostlinami, živočichy) – vytváří jednotný trojrozměrný celek (např. horstvo, nížinu, pouštní krajinu...).

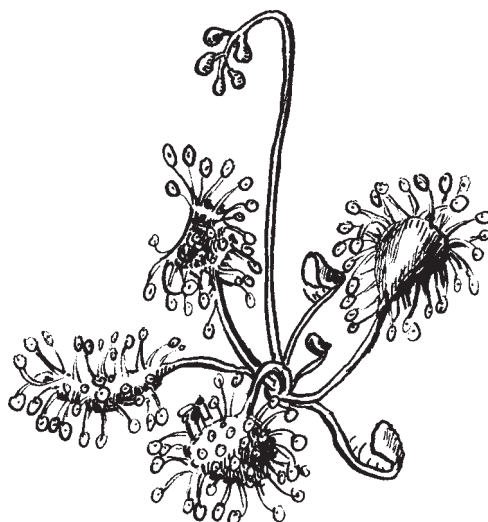
Charakter krajiny je dán vzájemným působením řady faktorů (nerostné bohatství, územní reliéf, podnebí, živé organismy, voda a hlavně – člověk).

Poté se děti mohou rozdělit do skupin, každá si vybere jeden faktor a vymyslí, jak tento faktor krajinu ovlivňuje (nerostné bohatství – ovlivňuje typ půdy – její úrodnost, vegetaci, která zde roste apod.)

KŘÍŽOVKA

Řešení:

			H	O	R	Y			
				M	O	K	Ř	A	D
			L	E	S				
J	E	S	K	Y	N	Ě			
		Ř	E	K	A				
					T	Ů	Ň		
		L	O	U	K	A			
S	K	Á	L	A					



ROSNAČKA je zajímavá tím, že je masožravá – vynahrazuje si tak nedostatek živin na rašeliništích, kde roste.

Děti se mohou pokusit vymyslet podobnou křížovku pro spolužáky.

Navazovat může povídání o biotopech – čím jsou typické, přiřazování fotek, organismů, které zde můžeme najít.

NEBYLO, ANEBY BYLO...?

Děti se zamyslí nad tím, jak by krajina vypadala, kdyby ji neovlivňoval člověk. Mohou jmenovat, co by zde bylo, či naopak nebylo.

Řešení:

a) Jehličnatý les s převahou smrků

b) Listnatý opadavý les

c) Mokřady – rašeliniště, tůňky, řeky

d) V nižších polohách louky, ve vyšších listnaté i jehličnaté lesy

KOMENTÁŘ: Povídky si o tom, jak lidé mění krajinu. Listnatý les je přirozeným pokryvem. Proč tedy dnes více potkáme jehličnany? (Zejména smrk je vysazován jako dobrý zdroj dřeva – rychle roste, smrkové monokultury se dobře těží, původně byly však smrky rozšířeny jen velmi málo v horských oblastech). Mokřadů bylo dříve více – často byly vysušeny a přeměněny na pole, koryta řek se narovnávají a zkracují – celkově je tedy méně vody v krajině.

Louky jsou závislé na činnosti člověka, nemohly by tu tedy být, pokud by je člověk neudržoval a neobhospodařoval. Vyskytují se na nich některé vzácné rostliny – např. orchideje, které jsou také závislé na kosení (pokud by louka zarůstala, vytlačily by je konkurenčně silnější druhy).

DALŠÍ AKTIVITY

- **Kde jsi doma? (Př)** – Na biotopovou křížovku můžeme navázat následující hrou. Ve třídě rozmístíme kartičky s názvy biotopů, dětem dáme kartičku s obrázkem nějakého živočicha, každý má za úkol najít svůj domov. Úkol můžeme ztížit tím, že obrázek dáme žákům na záda a zakážeme jim mluvit – musí se pak k biotopům navzájem dovést.
- **Krajina – (Čj)** – Rozepíšeme slovo KRAJINA po jednotlivých písmenech. Úkolem dětí je vymyslet ke každému písmenku ze slova nějaký přívlastek, který se ke slovu krajina hodí.

Použitá a doporučená literatura:

Braňiš, M.: *Základy ekologie a ochrany životního prostředí. INFORMATORIUM, spol. s.r.o., Praha 2004.*

Forman, R., Goudron, M.: *Krajinná ekologie. Academia, Praha 1993.*

Gojda, M.: *Archeologie krajiny. Academia, Praha 2000.*

Kholová, H., Čihař, M., Čihař, J.: *Poslední přírodní ráje. TIGRIS spol. s.r.o., Zlín 2003.*

Kolektiv autorů: *Kulturní krajina (aneb proč ji chránit?). MŽP, Praha 2000.*

Sádlo, J., Storch, D.: *Biotopy české republiky. Nakladatelství Vesmír, Praha 1999.*

OSIDLOVÁNÍ PRAHY



CÍL: Žáci se seznámí stručně s dějinami Prahy, s proměnami její zástavby a osídlení. Uvědomí si nevratnost dějin a změn. Budou objevovat dějiny vlastní čtvrti a její vztah k hlavnímu městu.

OBORY: Dějepis; Výchova k občanství (Člověk ve společnosti); Český jazyk a komunikace (Komunikační a slohová výchova); Zeměpis (Česká republika, Terénní geografická výuka, praxe a aplikace)

PT: Osobnostní a sociální výchova (Komunikace, Kooperace a kompetice); Výchova demokratického občana (Občanská společnost a škola)

V první části listu se žáci seznámí stručně s dějinami Prahy, v druhé části se pokusí zjistit něco více o historii vlastní čtvrti.

Dějiny Prahy samozřejmě nelze obsáhnout v jednom pracovním listu. Jeho smyslem je jen to, aby si děti uvědomily, že Praha, jak ji známe dnes, je výsledkem posledního století.

Pravěk

Nejstarší pravěké nálezy z území Prahy sahají do paleolitu, na mnoha místech v Praze byla paleolitická a neolitická sídliště. Kolem roku 500 př. n. l. k nám přišli Kelty, na území Prahy se usídlili na vrchu Závist u Zbraslavi, kde vybudovali jedno z největších keltských oppid u nás. Kromě toho se našlo i několik velkých keltských pohřebišť. Kolem přelomu letopočtu většina Keltů území Čech opustila a na jejich místo přišli Germáni. Slované k nám přišli v 6. století. Na pražském území se našly pozůstatky mnohých hradišť, nejznámějšími jsou šárecké, butovické, Zámka u Bohnic, Hostivař.

Existují různé teorie o původu jména Praha, více v pracovním listu Poznáváme naši obec. Zajímavý je i původ jména Vltava – prý pochází od Keltů nebo Germánů a znamená „divoká řeka“ (*wilt, vilt – ahwa, ava, aqua*).

Středověk

Pražský hrad byl založen v druhé polovině 9. století, Vyšehrad ve století 10. Zejména Pražský hrad k sobě přitahoval řemeslníky a obchodníky, pražské území bylo důležitou obchodní křižovatkou. Nej hustší osídlení se začalo koncentrovat na území dnešního Starého Města kolem tržiště. V té době také vznikala židovská osada na území Josefova. V osadách v podhradí se stavěly kamenné kostely, které stojí dodnes (sv. Martina, sv. Michala, sv. Štěpána, sv. Petra na Poříčí...). Oba břehy Vltavy spojovala kromě několika brodů (nejdůležitější byl na Klárově) nejprve dřevěná lávka, později kamenný Juditin most, postavený v první polovině 12. st. – byl to druhý kamenný most v Evropě (první byl v německém Řeznu). Teprve od 2. poloviny 12. století se z kamene začaly stavět i obytné domy, do té doby bývaly většinou dřevěné. V této době nebyla obydlená jen pražská kotlina, existovala už většina vsí, které se později stanou taktéž součástí Prahy. Ve většině těchto obcí se dochovaly, i když někdy přestavěné, románské či raně gotické kostely.

Až ve 13. století získalo pražské podhradí městská práva. V roce 1234 bylo založeno Staré Město Pražské, v roce 1257 Malá Strana (města se původně jmenovala Větší a Menší Město), na počátku 14. století získaly statut města i Hradčany. Všechna tato města byla obehnaná hradbami, součástí opevnění se staly i některé kostely (např. sv. Martina ve zdi – odtud jméno). Do města se mohlo vstoupit pouze některou z bran, staroměstské opevnění jich mělo 13 (dodnes zachovány mostecké věže, Prašná brána, Jindřišská a Petřská věž aj.).

Velké změny čekaly pražská města s příchodem Karla IV., který roku 1348 založil Nové Město Pražské. Osady, které stály na jeho území, byly zbořeny a místo nich se vystavěly nové domy. Karel IV. také nechal postavit nový kamenný most hned vedle Juditina mostu, který roku 1342 poničila povodeň.

Novověk

V renesanční a barokní době se rozloha města příliš neměnila. Přibýlo mnoho nových staveb, zejména paláců a kostelů, upravených zahrad, parků a loveckých obor. V druhé půlce 17. století byly vystavěny nové, modernější hradby před původními gotickými. Zděné valy doplňovaly cihlové zdi a četné bastiony. Zbytky hradeb jsou na několika místech v Praze dochovány (Vyšehrad, Pohořelec...), bývalé bastiony připomínají názvy i umístění ulic např. u Chotkovy sady (mezi ulicemi Mariánské hradby a Na Valech). V roce 1784 Josef II. čtyři pražská města sjednotil.

Velké změny v uspořádání a rozloze Prahy přišly až v 19. století, kdy se postupně k Praze začaly připojovat jednotlivé, dosud samostatné obce a předměstí. Některá předměstí byla uměle zakládána, například Karlín nebo Vinohrady. S rozvojem průmyslu se předměstí rychle rozrůstala a vzrůstal i počet obyvatel. Spojení s Prahou přinášelo mnoho výhod – umožňovalo zejména propojení infrastruktury (vodovody, kanalizace apod.), sjednocení různých daní a cel či mýtných poplatků. V roce 1850 bylo pod jménem Josefov připojeno k Praze Židovské Město, do roku 1901 pak ještě čtvrti Vyšehrad, Holešovice a Libeň. V druhé polovině 19. století byly zbourány hradby, které dosud město svíraly, na přelomu 19. a 20. století proběhla asanace Židovského Města a částí Nového i Starého Města.

Mezi lety 1901 – 1918 vyjednávaly připojení k Praze další obce, mezi nimi Bubenec, Dejvice, Podolí, Střešovice, Braník, Nusle, Smíchov, Žižkov, aj. Jejich snahu ale přerušila první světová válka. Terpe v roce 1922, tedy až v době samostatné Československé republiky, došlo k vytvoření tzv. Velké Prahy připojením těchto a dalších 37 obcí. Až do 2. světové války zůstalo město v těchto mezích. Další rozšiřování město čekalo od roku 1960 do roku 1974. Od té doby zůstává zatím rozloha území Prahy nezměněna.




Tvář Prahy se za posledního půl století změnila nejvíce v okrajových částech města. Právě v těchto místech lze snadno ukázat, jaká doba přinášela jaké změny a jak se tvář čtvrti mění dnes. Většina obcí na okrajích Prahy hrála pro hlavní město od 19. století nějakou roli – v některých obcích vyrůstaly rychle průmyslové zóny (Smíchov, Holešovice, Libeň...), některé byly speciálně založeny nebo postupně vyrostly jako výstavní čtvrti pro bohaté měšťanstvo (Karlín, Vinohrady), některé sloužily jako výletní místa (např. obce okolo Prokopského údolí). Od barokní doby vyrůstaly v pražských periferiích letní sídla a usedlosti šlechty, upravené sady, zahrady a parky, od přelomu 18. a 19. století se začaly přidávat vily. Z těchto dob dodnes zůstaly např. Kinského zahrady, park Cibulka v Košířích, Královská obora (Stromovka), Havlíčkovy sady na Vinohradech a další. „Zelený“ charakter periferií se začal v některých čtvrtích rychle měnit v 2. polovině 19. století s růstem průmyslu a rychle vznikající zástavbou (Smíchov, Vinohrady...). Většina periferních obcí až do vzniku Velké Prahy byla samostatnými správními jednotkami a na Praze nebyly závislé, měly vlastní síť obchodů, řemeslníků, úřadů, kulturních center... V mnoha ohledech jsou poměry v dnešních okrajových čtvrtích jiné, studenty jistě bude bavit zjišťovat, proč a jaké výhody/nevýhody jednotlivé změny s sebou přinášejí.

ŘEŠENÍ ÚKOLŮ:

Praha ve 12. století – názvy středověkých osad se promítly do jmen ulic, například Na Zderaze, Na Rybníčku, Opatovická, Na Újezdě, Nebovická aj. Z této doby zůstaly také zachovány kostely či rotundy.

Velká Praha: červená – Praha v roce 1850 (Staré a Nové Město, Malá Strana, Hradčany, Josefov); oranžová – obce připojené do roku 1901; žlutá – obce vyjednáující připojení k Praze před 1. sv. válkou; světle zelená – obce odmítající se nejprve k Praze připojit; tmavě zelená – ostatní obce pojaté do Velké Prahy

DALŠÍ AKTIVITY:

- **Jak se dřív žilo? (Dě)** – Okopírujte obrázky Prahy z různých dob (prameny, z kterých můžete čerpat, jsou uvedeny v použité literatuře) v několika sadách a nechte žáky pracovat ve skupinách. Ať se pokusí obrázky chronologicky seřadit. Dále můžete mezi skupinky či dvojice jednotlivé obrázky rozdělit, každý ať se pokusí popsat, jak se v městě v té době žilo – v jakých domech lidé bydleli, jak se po Praze pohybovali, kam chodili nakupovat, kdo a jak jim vládl, jak si vydělávali na živobytí...
- **Karel IV. a Praha (Dě, Ze)** – Nechte žáky pracovat s plánem Prahy, můžete je rozdělit do skupin. Ať se pokusí v plánu či s pomocí vlastních znalostí najít co nejvíce míst, jejichž názvy nějak souvisí se jménem Karla IV. Jednotlivá místa pak můžete opět rozdělit mezi skupinky a nechat je připravit si nějaké povídání o onom místě, zjistit, proč se místo takto jmenuje a jakou mělo funkci, jak místo vypadá dnes...
- **Velké puzzle (Dě)** – Plán Velké Prahy několikrát okopírujte (nejlépe zvětšený) a rozstříhejte podle čtvrtí. Ve skupinách či celá třída najednou se děti pokusí Prahu co nejrychleji složit. Mohou se pokusit udělat živé puzzle – každý si vezme jednu čtvrti či dvě sousední a pokusí se společně sestavit obraz Velké Prahy. Jiná varianta – každý má opět svou čtvrti (či dvě), úkolem dětí je postupně skládat čtvrti k sobě dle období, ve kterých se k Praze připojovaly.
- **Co je kde? (Ze)** – Rozstříhané čtvrti můžete využít i v další hře. Děti mohou být v několika skupinách, každá skupina má sadu čtvrtí. Postupně se ptáte (nebo se mohou i střídát jednotlivé skupiny v kladení otázek) na různá místa, stavby, události, které se vážou k jednotlivým čtvrtím. Úkolem dětí je co nejrychleji, ale správně zvednout papír s příslušnou čtvrtí.
-  **Mapa naší čtvrti (Ze, Vv)** – Nechte děti společně vytvořit vlastní mapu čtvrti. Můžete čtvrti rozdělit na jednotlivé části a ty přidělit jednotlivým skupinkám žáků (chcete-li potom z jednotlivých částečných map vytvořit celkovou, musíte stanovit nějaké měřítko, společné značky apod.). Nebo mohou děti nakreslit mapy nejstarší a nejnovější části čtvrti a ty potom porovnat. Jak se liší uspořádání ulic? Jaké jsou typy staveb? Jak je to s hustotou zástavby? Proč jsou mapy tolik odlišné?
-  **Co nám stavby povídají? (Dě, Vv)** – Můžete rozšířit úkol z druhé části listu, děti mohou (např. opět ve skupinách) hledat budovy z různých období, udělat jejich náčrtek a porovnávat je mezi sebou, odpovědět na otázky z listu. Smyslem otázek je mimo jiné i to, přivést děti k zamyšlení nad tím, jak se starými stavbami zacházíme, jak je pro architekturu a celkové působení místa důležité okolí (okolní zástavba, silnice, volný prostor apod.).
-  **Jak se nám tu žije? (Čj, Ov)** – Nechte děti uspořádat anketu (opět děti můžete rozdělit do různých skupin a přidělit jim různé skupiny dotazovaných) mezi ostatními spolužáky, vyučujícími, rodiči, místními obyvateli, zastupiteli... o tom, jak se jim ve čtvrti žije, s čím jsou spokojeni/nespokojeni, co jim chybí, kam ve čtvrti nejraději chodí atp. S výsledky ankety mohou děti seznámit radní a při té příležitosti se snažit získat podporu pro probíhající projekt (poskytnutí archivních fotografií, informování o projektu do místního tisku, spolupráce při přípravě výstavy...).

Použitá literatura:

P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy I, II. Paseka, Praha-Litomyšl 1998.*
E. Poche, Z. Wirth: *Zmizelá Praha 4: Vyšehrad a zevní okresy Prahy. Paseka, Praha-Litomyšl 2002.*
B. Borovička, J. Hruza: *Praha: 1000 let stavby města. Panorama, Praha 1983.*
Plán Velké Prahy dle: F. Holec a kol. (ed.): *Pražský sborník historický 1969-1970. Orbis, Praha 1970, s. 129.*
Plánek Prahy v 12. st. dle: P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy I. Paseka, Praha-Litomyšl 1998, s. 53.*



CÍL: Žáci se naučí poznávat jednotlivé architektonické slohy. Uvedou je do širších kulturních a historických souvislostí. Prozkoumají architekturu a památky ve vlastní čtvrti.

OBORY: Dějepis (Člověk v dějinách), Výtvarná výchova

PT: Osobnostní a sociální výchova (Osobnostní rozvoj)

V první části listu se žáci pokusí přiřadit k jednotlivým slohům další charakteristiky. V druhé části listu použijí získané poznatky konkrétně – pokusí se najít ve své městské části stavby či jiné památky z jednotlivých období.



SLOHY

Je obtížné jednotlivé slohy, pokud je pojmáme jako celková kulturní a dějinná období, přesně vymezit. U starších slohů lze ještě období celkově charakterizovat, u novějších stylů, jako jsou historické slohy, secese a moderní styly, označení postihuje jen určitou oblast vývoje (architekturu, výtvarné umění, ale už ne např. hudbu, literaturu, natožpak období dějin). Smyslem listu tedy je získat jen obecný rámec, propojit si architektonické styly s rýsami doby, v které se uplatňovaly.


Období	Panovník	Typy staveb	Dobové vymoženosti	Vliv na krajinu	Foto
Románské 9.– pol. 13. st.	Vladislav I.	církevní stavby (rotundy, baziliky...)	první vodovody (12. st.)	řídké osídlení, hlavně v nížinách	Bazilika sv. Jiří
Gotika pol. 13.–15. st.	Karel IV.	katedrály, opevnění (věže), měšťanské domy	polštáře, peřiny	mohutné odlesňování, kolonizace pohraničí	Prašná brána
Renesance 16.–poč. 17. st.	Rudolf II.	zahradní stavby – letohrádky...	předchůdci novin, letáky	vysazování lesů, rybníky	Schwarzenberský palác
Baroko 17.–18. st.	Habsburkové (Ferdinand I. – Marie Terezie)	šlechtické paláce, sakrální stavby (i ve volné krajině)	první pravidelné osvětlení (1723)	třicetiletá válka; obnova krajiny (mlýny, kapličky...)	Arcibiskupský palác
Klasicismus přelom 18./19. st.	František I.	nové čtvrti, divadlo, nábřeží...	kanalizace (1791–1828)	lesní zákony (Marie Terezie), lesní školky, první chráněná území (1838)	Dům U Hybernů
Historismus 2. pol. 19. st.	František Josef I.	měšťanské domy, reprezentativní budovy	plynifikace (1861–66)	industrializace, továrny, železnice; počátky turistiky	Rudolfinum
Secese 1890–1914	František Josef I.	nádraží, hotely, pasáže	založení AC Sparta (1893, resp. 1894)	první automobily	Obecní dům
1. pol. 20. st.	TGM	vily, bankovní a obchodní domy	první odpadkové koše (1913)	přehrady, kamenolomy, elektrárny	Dům U Černé Matky Boží

Úkol v pracovním listě by bylo vhodné rozšířit o další údaje, nechat žáky doplňovat k jednotlivým kategoriím, co vědí, aby si vytvořili obraz doby plastičtější než na základě těchto kusých údajů. Tipy na otázky: Jací další panovníci vládli v jednotlivých obdobích? Jaké důležité události se v určitém období staly u nás a ve světě? Znáte nějaké jiné stavby či památky v tomto slohu z jiných měst? Jak se v jednotlivých obdobích lišil život v různých vrstvách společnosti? Jaké umělce z těchto dob znáte (malíři, sochaři, spisovatelé, skladatelé...)?

DALŠÍ AKTIVITY:

- Slohové pexeso (Dě)** – Shromáždíme (sami nebo s pomocí žáků) obrázky různých pražských památek z různých období a nalepíme je (opět můžeme zapojit děti) na tvrdý karton nebo čtverku stejné velikosti. Máme-li více sad, můžeme zapojit více skupin. Karty rozložíme obrázkem dolů jako při pexesu, děti buď v jednotlivých skupinách každý sám za sebe, nebo skupiny proti sobě hrají pexeso – úkolem je najít dvojici staveb ze stejného období a říci správně sloh. Můžeme do pexesa přidat i karty se jmény či obrázky panovníků, popisy či ilustrace dobových událostí, letopočty apod.
- Hrátky s Prahou (Dě)** – Kartičky z pexesa můžeme využít při dalších hrách:
 - Každému žákovi připevníme kartičku na záda, jejich úkolem je co nejrychleji utvořit skupiny všech, kteří mají obrázky ze stejného období.
 - Jeden žák si vybere kartu tak, aby ji ostatní neviděli, a snaží se popsat, co je na obrázku, nesmí ovšem říci jméno. Ostatní se snaží uhodnout, co je na obrázku.
- Země – město (Dě)** – Pro zopakování můžeme využít této známé hry, žáci mohou hrát ve dvojicích. Místo písmen abecedy budete říkat jednotlivé slohy. Místo kategorií země, město... zvolte takové, které se vztahují k tomu, co žáci probrali: panovník, století, stavba v Praze, stavba v naší městské části, literární dílo, skladatel, objev/vynález, známá osobnost, událost...
- Dějiny umění (Vv)** – Poté, co se děti seznámí s malířskými či architektonickými díly daného slohu, necht' se pokusí samy proměnit v dobového umělce a nakreslit nějaký obraz v odpovídajícím stylu.
- Praha 1581 (Hv)** – Jako doprovod k tématu slohů můžete využít píseň bratří Ebenů z alba Malé písně do tmy. Děti se mohou zastavit nad textem a zkusit vysvětlit jména a pojmy, které se v písni vyskytují.
-  **Jak to tu vypadalo? (Dě)** – Na základě průzkumu dětí společně vytvořte představu o tom, jak vypadal život ve vaší obci v jednotlivých obdobích. Bydlela zde spíš šlechta, nebo měšťané? Živil se zdejší obyvatel spíš zemědělstvím, nebo řemesly a průmyslem? Kolik zde asi žilo lidí? Jaké měli vyznání? Svůj odhad můžete potom porovnat se skutečností.
-  **Historické frotáže (Dě, Vv)** – Můžete si do třídy/školy části starých budov přinést. Technika frotáže vám to umožní. Tato technika umožňuje přenést reliéf těles na papír. Stačí vzít kus papíru a obyčejnou měkkou tužku nebo uhlí. Papír přiložíme na reliéf, který chceme „otisknout“ a tužkou či uhlem přejíždíme po papíru. Reliéf se zobrazí sám. Ať děti udělají pomocí frotáže otisk nějaké výrazné části budovy, která

se jim líbí, u které bydlí... a přinesou ho do školy. Ostatní děti mohou hádat, odkud či aspoň ze kdy daný otisk pochází. Jednotlivé frotáže vystavte nebo z nich udělejte koláž. Nejlépe se k frotáži hodí reliéfy, které nejsou příliš plastické – kování na dveřích, sgrafita, text v kameni...

-  **Historická nástěnka (Dě, Vv)** – Udělejte si ve škole nebo ve spolupráci s městským úřadem v obci nástěnku o historii vaší obce. Jednotlivé zajímavosti, které děti objeví, jim dejte ke zpracování. Mohou pořídit vlastní fotografie, sestavit text, nakreslit plánec obce s umístěním památek... Prostor nástěnky můžete potom využít k informování o projektu, k prezentaci fotodvojic, které děti vytvoří apod.

Použitá literatura:

P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy I, II. Paseka, Praha-Litomyšl 1998.*

J. Herout: *Prahou deseti staletí: Přehled stavebních slohů. Orbis, Praha 1972.*

POZNÁVÁME NAŠI OBEC



CÍL: Děti se seznámí s původem místních jmen, obecních znaků a erbů. Zjistí historické a místopisné údaje a zajímavosti o své čtvrti. Vytvoří si vlastní erb. Prostřednictvím pověstí blíže poznají dějiny svého okolí.

OBORY: Výchova k občanství (Člověk ve společnosti), Dějepis (Člověk v dějinách), Informační a komunikační technologie (Zpracování a využití informací)

PT: Osobnostní a sociální výchova (Sociální rozvoj)

JAK PRAHA DOSTALA JMÉNO

Název Praha (resp. Fraga) se poprvé objevuje ve zprávě z roku 965. Vědci odvozovali vznik jména zprvu od prahů v řece (peřeji), ale řeka tekla v pražské oblasti poklidně a peřeje tu nikdy nebyly. Další poukazovali na trámy (prahy) dřevěného mostu přes Vltavu nebo na prahy (hatě) zpevňující brod. Jiný výklad upozorňuje na nálezy hliněných pražnic, na kterých se peklo obilí – pšeničná a žitná mouka. Té se říkalo praga, staročesky prha. Pozdější výklad vysvětluje jméno od umělého vypálení (vypražení) lesa. Nejpravděpodobnější výklad uvádí, že jméno Praha nesl nejdříve hrad či hradiště podle hradčanského hřbetu, na jehož nezarostlé a sluncem vyprahlé břidlici (na prazě) první hradiště vzniklo. Město, které pod ním vyrostlo, už toto jméno jen přejalo.

Název Praha není ojedinělý. Na mapách najdeme u Horní Břízy na Plzeňsku les stejného jména, na Mladoboleslavsku je údolí Praha, v Brdech vrch Praha (682 m), v Polsku je Praga součástí Varšavy, v různých podobách objevíme název i v Rumunsku, Maďarsku, Itálii atd.

PRAHA STOVĚŽATÁ

Praha kamenná - tento přívlastek vytvořil dávný kupec Ibrahím ibn Jakúb, člen poselstva k německému císaři v 10. st., když s obdivem líčil ve svém cestopise Prahu jako "město stavěné z kamene a vápna".

Praga tocius Boemie domna - Praha vévodící celým Čechám - tento výraz použil známý český kronikář Kosmas r. 1119. Jeho obdobou je výraz **Praga mater urbium** - Praha matka měst.

Praga caput regni - Praha hlava království - podle zápisu byl prvně vysloven Janem Paškem z Vratu, který se stal pražským primátorem a vládl nad Starým i Novým Městem pražským. Toto heslo dal vyznačit roku 1518 na Staroměstskou radnici, kde se uchovalo dodnes.

Praha zlatá - název může pocházet z doby krále českého a císaře německého Karla IV., kdy byly věže Pražského hradu pozlaceny. Další teorie praví, že tento přívlastek získala Praha za Rudolfa II., který podporoval alchymisty při hledání zlata. Dále v roce 1882 primátor Prahy Tomáš Černý v projevu na radnici označil Prahu za "zlatou a slovanskou". Od r. 1884 pak vycházel časopis Zlatá Praha a hned v úvodní básni časopisu použil tohoto spojení známý český básník Adolf Heyduk.

Praha stověžatá - tohoto označení patrně použil poprvé spisovatel Josef Hormayer počátkem 19. století. Pražské věže poprvé spočítal matematik a filozof Bernardo Bolzano a došel k číslu 103, aniž počítal vodárny a soukromé domy. Jen z velké výšky lze přesněji zjistit celkový počet pražských věží. O to se nedávno pokusilo pár nadšených odborníků a milovníků Prahy. Léтали nad Prahou v letadle a na ploše cca 3 km v okruhu od Jindřišské věže (asi 28 km²) napočítali na 120 nejvýznamnějších věží, které vyfotografovali, přesně zdokumentovali, změřili a popsali. Celkový počet všech pražských věží odhadli asi na tisíc nepočítaje věžičky měšťanských domů.

Perla měst - Aeneas Sylvius nazval Prahu "perlou měst", Goethe o ní řekl, že "v koruně měst je nejdrahocennějším kamenem", francouzský kritik William Reitter napsal: "Na celém povrchu zemském není rozevřena nádhernější kniha historie a architektury".

Praha srdce Evropy - Praha leží ve středu Evropy a vzdálenost k Baltskému moři činí přes 600 km, k Severnímu moři přes 700 km, stejně tak jako k Jaderskému moři;

Praha - Řím severu - jestliže je Řím postaven na sedmi pahorcích, pak Praha stojí na devíti pahorcích: Letná, Vítkov, Opyš, Větrov, Skalka, Emauzy, Vyšehrad, Karlov a nejvyšší Petřín.

ULIČNÍK

S žáky můžete uspořádat soutěž v hledání na mapě – kdo najde první konkrétní jméno ulice, kdo najde nejvíc názvů s tématem (např. lesních, jména slavných apod.).

Některé obce vyhláší veřejnou soutěž o nové názvy ulic. Zkuste zjistit, zda se něco takového neděje i u vás a můžete se zkusit zapojit.

ZNAKY A ERBY

Aktivity podporující u dětí zájem o obec. Téma lze využít k lepšímu poznání dětí nebo vyhlášení celoškolské soutěže o erby jednotlivých tříd.

Erb jako odměna

Erb můžete také využít při odměňování dětí. Každé dítě si vystřihne z tvrdšího papíru tvar štítu. Za každý kus dobře odvedené práce děti dostávají (jako rytíři za hrdinský čin) určitý znak do erbu.

Erb je věc sloužící v historii hned k několika účelům. Prapůvodně zřejmě sloužil k rozeznání jednotlivých rytířů na bitevním poli, kde byl každý z nich zamaskován železem a obrázek na štítu byl tak jakousi identifikací. Údajně vznikl za druhé křížové výpravy (1147–1148), aby se křižáci mezi sebou nepotloukli.

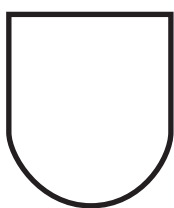
Erb na pečeti sloužil tehdy negramotným rytířům i jako podpis, protože umět psát byla pro urozeného ostuda. Postupem času se to naučili, ale zvyk je železná košile a pečeti se dodnes.

Erb byl samozřejmě rozlišovacím označením při rytířských kláních. Posloužil tehdy pro rozlišení jednotlivých hráčů stejně, jako dnes jména na zádech fotbalistů. Jeho výhodou bylo, že se dal přečíst z dálky.

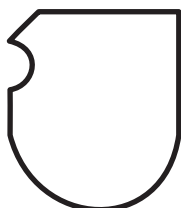
V pozdějších dobách sloužil erb i jako výzdoba interiérů panských sídel a dekorace věcí denní potřeby – stolního náčiní, kočárů, podšívek plášťů, kapesníků, fantazii se meze nekladou. V neposlední řadě byl odlišením urozeného šlechtice s erbem od podřadných lidí bez erbu. Postupem času chtěly mít erby i další fyzické a právnické osoby, takže erby získávala města, církevní hodnostáři a cechy, ale i takzvaní erbovníci – nešlechtici.

Proto dnes rozeznáváme heraldiku šlechtickou, která je úzce spjata s rodopisem (genealogií), heraldiku městskou – nejdynamičtěji se rozvíjející odvětví a heraldiku církevní. Heraldika hovoří také o znacích států.

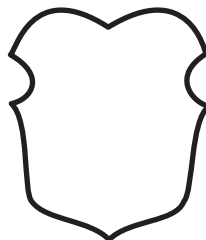
Při vytváření erbů se používaly různé tvary štítů. Dá se z nich vyčíst doba, v které byly erby namalovány. Tvarů štítů se používalo samozřejmě mnohem víc, uvedeny jsou pouze ty základní.



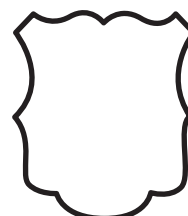
GOTICKÝ
13–14. století



KOLČÍ
14. –16. století



RENEŠANČNÍ
16.–17. století



BAROKNÍ
od 17. století

Heraldika (z latinského heraldus – herald) je pomocná věda historická, která se zabývá studiem souhrnu pravidel a zvyklostí, podle nichž se znaky tvoří, popisují, určují a kreslí. Heraldika se uplatňovala zejména ve středověku. Právo vést erb, čili držet znak a dědit ho, měli právnické i fyzické osoby. Samostatnou pomocnou vědou historickou se heraldika stala v polovině 19. století. Zahrnuje v sobě i studium vzniku znaků, jejich vývoje a užívání. Nezkoumá jen šlechtické erby, ale i znaky států, měst, korporací, z nichž mnohé se používají a udělují dodnes i ve státech a společnostech.

Heroldi – ti, kdo navrhovali erby. Dohlíželi, aby žádné dva erby nebyly stejné, a zaznamenávali jejich podobu do erbovních knih. Ohlašovali také na turnajích rytíře. V dobách války vypracovávali seznamy rytířů bojujících v bitvách. Po bitvě čekal na herolda úkol určit mrtvé či umírající rytíře podle jejich erbů.

Znak Prahy

Autorem výtvarné podoby nového znaku hl. m. Prahy je akademický malíř Karel Pánek.

Do roku 1784, kdy byla spojena čtyři pražská města (Staré Město, Nové Město, Hradčany a Malá Strana) v jeden celek, užívalo každé z nich vlastní znak. Sjedenáctá Praha převzala znak Starého Města jako sídla Magistrátu. Znak se během doby poněkud změnil. Po vzniku republiky se po dlouhých jednáních dospělo k nové podobě znaku, upravován byl také v roce 1964. Současná podoba znaku je z r. 1991 a upravuje ji obecně závazná vyhláška o znaku a vlajce hlavního města Prahy a jejich užívání (Právní předpis hl. m. Prahy 21/2004). Znak můžete najít na www.pis.cz.

POVĚSTI

Tato aktivita přibližuje lidovou slovesnost, navozuje citový vztah ke kraji. Dětem můžeme při pátrání pomoci společnou návštěvou knihovny nebo muzea.

Zábavné pověsti

Najděte si zajímavou a ne moc dlouhou pověst. Nechte děti říkat přídavná jména, tak jak je napadají. Všechna postupně zapisujte. Když jich máte dostatek, doplňte v pověsti vždy jedno přídavné jméno před podstatné (naprosto náhodně, nejjednodušší je chronologický zápis). Výslednou pověst dětem přečtěte. Uvidíte, že se společně pobavíte.

Divadlo

Zajímavé pověsti se můžete pokusit i zdramatizovat a předvést např. na školní akademii.

Literatura a odkazy

<http://heraldika.kulna.cz> – heraldické minimum

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Heraldika>

www.ngw.nl – mezinárodní archiv městských znaků (anglicky)

www.pis.cz – Pražská informační služba 2004

Augustin, J.: Česká republika v symbolech, znacích a erbech. Arbor, Sokolov 1997

Cibula, V.: Objevujeme Prahu. Albatros, Praha 1988

Svátek, J.: Pražské pověsti a legendy. Paseka, Praha a Litomyšl 1997

OSOBNOSTI, PAMĚTNÍCI



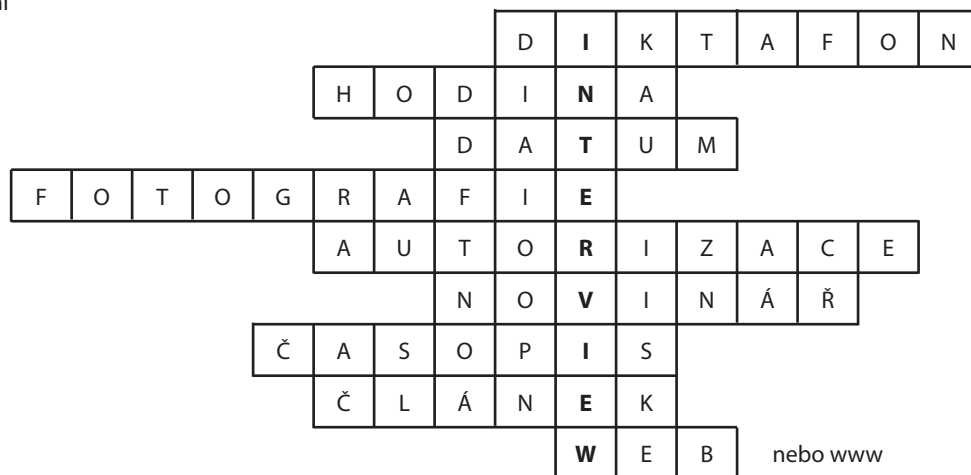
CÍL: Žáci vyhledají nejstarší občany v okolí čtvrti a udělají s nimi rozhovor. Rozvíjí sociální a komunikativní kompetence. Dozvídají se o své obci a starších dobách bezprostředně od starších občanů.

OBORY: Výchova k občanství (Člověk ve společnosti)

PT: Osobnostní a sociální výchova (Sociální rozvoj)

PAMĚTNÍCI

Křížovka – řešení



INTERVIEW

Na rozhovor je potřeba si domluvit pevné datum, hodinu a místo. Je samozřejmostí přijít včas. Důležité je také prostředí, ve kterém se bude rozhovor odehrávat. Obě strany by se měly cítit dobře, neměl by je tláčit čas. Při rozhovoru se může stočit řeč jiným směrem, přesto je třeba mít stále na paměti, co se potřebujete (chcete) dozvědět. Z pomůcek budete potřebovat diktafon, případně zápisník s tužkou na zaznamenávání odpovědí.

ŘEKA

- Každý člen skupiny během 5 minut zapisuje všechny své náměty na kartičky (do rámečku).
- Udělejte dvojice (případně 1 trojici, pokud je vás lichý počet). Přečtěte si navzájem své nápady. Vyberte a podle důležitosti seřadte 5 nápadů, jejichž uskutečnění vám přijde nejpotřebnější, nejzajímavější, nejrealnější. Je důležité, abyste se shodli.
- Spojte vždy dvě dvojice dohromady a společně se opět snažte určit pořadí pěti nejlepších nápadů, se kterými budou ve čtveřici všichni souhlasit.
- Celý postup opakujte do té doby, dokud se nad posledními dvěma návrhy nesejde celá skupina. Konečnou verzi zaznamenejte na společný papír.

Beseda

Pokud narazíte na zajímavou osobnost, můžete se s ní domluvit na besedě pro větší počet žáků.

NANEČISTO

Rozhovory se mohou odehrávat ve dvojicích, se zjištěnými odpověďmi je možné seznámit celou třídu. Působivé je uspořádání rozhovoru ve fiktivním rozhlasovém nebo televizním studiu. Interview rozvíjí schopnost formulovat otázky, usměrňovat odpovědi a získávat informace. Pozitivní motivací je pro děti vidět se na videu. Společně je pak možno se zamyslet nad způsoby vyjadřování, nad gestikulací a mimikou. Můžete nejdříve nechat hodnotit děti. Při svém hodnocení nezapomeňte kromě chyb upozornit také na povedené okamžiky a účastníky pochválit.

OSOBNOST NAŠEHO OKOLÍ

Ze zjištěných údajů si mohou děti připravit referát/přednášku pro ostatní včetně ukázek děl. Můžete se také společně vydat pátrat do ulic, zda některá se slavných osobností nemá na domě pamětní desku nebo někde nestojí její pomník.

Literatura a odkazy

Fountain, S.: *Místo na slunci*. TEREZA, 01/9 ZO ČSOP, sdružení pro ekologickou výchovu a Arcadia, Praha 1994.

Šedivá, M.: *Kde končí Evropa, pracovní listy*. TEREZA, 01/9 ZO ČSOP, sdružení pro ekologickou výchovu. Praha 1995.

Tintěrová, M.: *Pracovní listy Včera a dnes*. Sdružení TEREZA, Praha 2004.

Tintěrová, M.: *Cesta za předky – pracovní listy 2*. TEREZA, sdružení pro ekologickou výchovu, Praha 2001.



CÍL: Žáci se seznámí se vznikem a druhy řemesel. Zamyslí se nad proměnami v životě společnosti, které se týkají způsobu výroby, nakupování, životního stylu. Zhodnotí vliv obchodních center na život obce.

OBORY: Dějepis (Počátky lidské společnosti, Křesťanství a středověká Evropa, Modernizace společnosti); Výchova k občanství (Člověk ve společnosti);

PT: EV (Lidské aktivity a problémy ŽP; Vztah člověka k prostředí)

V první části listu se děti seznámí se vznikem řemesel, jejich rozvojem ve středověku a jejich jednotlivými druhy. Dozví se také, jak a kdy se začal měnit způsob prodeje a nákupu zboží. Druhá část listu je zaměřena na vlastní průzkum dětí, jak je to s řemesly a obchody v jejich čtvrti, jak se současný stav liší od minulosti, jak se změnil způsob nakupování a jaký to má dopad na místní komunitu a prostředí.

ŘEMESLA

Od pravěku až do 5. století našeho letopočtu se vyvinula většina řemesel. Lidské společnosti z doby kolem přelomu letopočtu již byly poměrně společensky diferencované a výroba dosti pokročilá, takže vyžadovala opravdových znalců. Mnohá řemesla zdokonalili Keltové, Slované, kteří potom na naše území přišli, znali již většinu řemesel na středověké úrovni. Známa byla řemesla, jejichž výsledky pomáhaly naplňovat základní potřeby – jídlo, ošacení, bydlení, obrana/lov. Byl znám tkalcovský stav, hrnčířský kruh, výroba vozů, získávání a zpracování železa a dalších kovů, rozvinuta a rozčleněna byla práce se dřevem, vydělávání kůží a kožešin, výroba nástrojů, šperkařství (společnost byla výrazně hierarchizovaná). Mnoho věcí si ještě ale lidé vyráběli podomácku (zpracování příze, výroba některých nástrojů apod.). Ve středověku se řemesla rozvíjela hlavně ve městech, kde se vytvářela velká poptávka po výrobcích každodenní spotřeby, navíc se zde koncentrovala šlechta s velkým kupním potenciálem. I proto se ve středověku rozrostl počet jednotlivých specializovaných druhů řemesel.

Stará řemesla: hrnčíř, tkadlec, kovář, drvoštep, přadlec (sprádal vlákno), barvíř (barvil látky), koželuh, šperkař, tesař

Novější řemesla: písař, perníkář, hodinář, šindelář, řezník, lékárník, peřinář, kloboučník

Cechy (dle obrázků zleva): soukeníci, rybáři, zámečníci, bečváři, krejčí

Řemeslné ulice: PLATNĚŘSKÁ – platněři vyráběli pláty na brnění

CELETNÁ – caletníci pekli sladké placky (calty)

V JIRCHÁŘÍCH – jircháři vydělávali kůže (zpracovatelů kůží se rozlišovalo více dle druhu vydělané usně a použitého činidla – koželuzi činili kůže pro ševce a sedláře pomocí rostlinných třísels, jircháři pomocí kamence, zámišníci pomocí tuků)

SOUKENICKÁ – soukeník (od slova sukno) tkal sukno – látka vyrobená z vlny (x plátno – vyrobené z rostlinných vláken)

HAVÍŘSKÁ – havíř doloval či lámal kámen

KOSTEČNÁ – kostečníci vyráběli hrací kostky a další užitékové předměty ze zvířecích kostí

Další řemeslné ulice v Praze 1: Barvířská, Mlynářská, Provaznická, Řeznická, Truhlářská, Zlatnická (viz též názvy ulic dle prodeje zboží, níže)

Zaniklá řemesla: HELMĚŘ – výrobce přileb a železných klobouků, LATERNÍK – výrobce luceren, SMOLAŘ – vyléval sudy smolou nebo obchodoval se smolou a kolomazí, VALCHÁŘ – výrobce valch na praní, ROHOŽNÍK – splétal z proutí či slámy rohože, SEDLÁŘ – vyráběl z kůže sedla a další výrobky, MĚŠEČNÍK – vyráběl měšce, PERGAMENÍK – vydělával kůži na pergamen, BEČVÁŘ – zhotovoval dřevěné sudy a další nádoby, ŘEŠETÁŘ – vyráběl dubová dřevěná síta a řešeta, HŘEBENÁŘ – zhotovoval kostěné hřebeny, DROBNÍK – řezník zpracovávající zvířecí droby, KRUPNÍK – mlynář vyrábějící kroupy z většinou ječného zrní, MAZANEČNÍK – pekař pekoucí mazance, ŠMUKYŘ – kloboučník specializovaný na ozdobné pokrývky hlavy, LAZEBNÍK – majitel lázně studené i teplé, NEBOŽEZNÍK – kovář vyrábějící nebozezy, JEHELNÍK – kovář vyrábějící jehly

TRHY A TRŽNICE

Pražská tržiště: Dobytčí trh – Karlovo náměstí, Koňský trh – Václavské náměstí, Senný trh – Senovážné náměstí, Uhelný trh, Ovocný trh

Ulice dle prodeje zboží: Cihelná, Ječná, Kozí, Kozná, Masná (řezníci-masaři a jejich „masné krámy“ byly soustředěny do části kolem kostela sv. Jakuba, patřili k nim i prodejci ryb – viz Rybná), Rybná, Zlatá, Železná, Žitná


Staroměstská tržnice byla postavena jako první v letech 1893–1896 v novorenesančním slohu. Na lunetách v průjezdu je zobrazena atmosféra pražských venkovních trhů v 19. století. V přízemí tržnice si prodejci mohli pronajmout kolem 360 stánků s pulty, dále zde bylo 70 volných míst pro pražské trhovce. Krom toho se zde nacházela kavárna, výčep a obchody. Tržnice měla ve sklepech vlastní elektrárnu, sklady a chladírnu. Vinohradská tržnice byla v téže stylu postavena v roce 1902, Smíchovská byla vystavěna spolu s Národním domem ve slohu secesním v letech 1907–1908.

DALŠÍ AKTIVITY:

- Přežili bychom? (Dě)** – Jako úvod k tématu řemesel můžete použít následující aktivitu. Uvedte děti do pomyslné situace – najednou se přenesly do pravěku, stala se nějaká katastrofa a jejich třída jediná přežila... Záleží na vás, jak je motivujete. Důležité je, aby si žáci představili, že najednou si musí všechny věci, které potřebují k přežití, vyrobit sami. Dokázali by to? Co by (aspoň teoreticky) zvládli? O čem vůbec nic netuší? Vědí, z čeho a jak se vyrábí látky a oblečení? Z čeho by si vyrobili nádoby? Jak a z čeho by si zhotovili nástroje? Jakým postupem se peče chleba? Můžete děti rozdělit do pracovních skupin, každá má za úkol pro ostatní „vyrobit“ – popsat či zakreslit postup, nástroje... – nějakou z nezbytných věcí. Většinou dnes téměř všechny věci používáme, aniž bychom věděli, jak se vyrábí. Za technologiemi výroby ale stojí staletí zkušeností a pokusů. Děti si tak uvědomí tradici řemesel a velkou řemeslnickou schopnost našich předků v průběhu dějin.
- Řemeslná dílna (Člověk a svět práce)** – Některá řemesla si děti mohou vyzkoušet i ve školních podmínkách – tkaní z vlny na rámečku z kartonu či pomocí karetek; předení vlny; drátování; pečení; výroba provazu z vlny... Při těchto rukodělných pracích si kromě jiného děti uvědomí, kolik času, trpělivosti a pečlivosti je třeba k dosažení hezkého výrobku. Většina pražských ekocenter (Sdružení TEREZA, Toulcův dvůr, Podhoubí) nabízí i rukodělné výukové programy.
- Poznáš mé řemeslo? (Dě, Dramatická výchova/Čj)** – Pro zpestření výuky a zapamatování si nejdůležitějších řemesel můžeme využít následující hry. Na kartičky napíšeme názvy nejznámějších řemesel (nebo těch, která chceme dětem přiblížit). Děti se střídají (můžeme hru pojmenovat i jako soutěž mezi skupinami) a snaží se pantomimicky předvést dané řemeslo. Kdo první správně uhodne, jde předvádět další. Varianta do češtiny: Na kartičky s názvy řemesel přepíšeme „klíčová slova“, tedy slova, která s řemeslem úzce souvisí. Děti nepředvádějí řemeslo pantomimicky, nýbrž se ho snaží co nejpřesněji popsat, nesmí ale použít klíčová slova ani jejich odvozeniny.

- **Noví cechovní mistři (Dě, Vv, Čj)** – Fungování cechů můžeme dětem přiblížit zábavnou formou. Přeneseme se i s dětmi do středověké Prahy, rozdělíme je do skupin/dvojic a dáme jim za úkol vymyslet nové řemeslo (cech), jehož výrobky na trhu chybí. Ať žáci tuto „díru“ zaplní, mohou si vymyslet zcela fantastické výrobky, o které by ale měl být zájem. Ať si vytvoří název a znak svého cechu a sepiší cechovní artikuly – zásady, které musí všichni členové cechu při výrobě a prodeji dodržovat. Aktivitu můžeme ukončit prezentací jednotlivých výrobků/řemesel, kterou by výrobci předvedli na trhu, kdyby chtěli přilákat zákazníky.
- **Poznáte řemeslníky? (Dě)** – Ovládat dobře své řemeslo znamenalo umět obstarat si všechny potřebné věci od počátku výroby až do jejího konce, vědět, jaké nástroje a jak používat. Celý proces výroby obstarával jeden člověk, teprve později (v 18. století) došlo k dělbě práce v prvních malých výrobních, které se nazývaly manufaktury. Mít na starosti celý výrobní postup bylo jistě velmi náročné, svědčí o tom jednotlivá specializovaná řemesla, která se v Praze provozovala. Ze 14. století je doloženo provozování více než 200 řemesel. Některá z nich vám zde předkládáme, nechte děti hádat, co asi dělali.

helmář, laterník, smolař, valchář, rohožník, sedlář, měšečník, pergameník, bečvář, řešetář, hřebenář, drobník, krupník, mazanečník, šmukýř, lazebník, nebožezník, jehelník

-  **Kam chodíme nakupovat? (Čj, Výchova k občanství)** – Děti mohou uspořádat anketu mezi spolužáky, učiteli, rodiči... o tom, jak kdo využívá nabídku místních služeb a obchodů či zda lidé dávají přednost nákupům v centru Prahy či obchodních centrech. Děti by se měly snažit zeptat lidí různého postavení – pro maminky s malými dětmi či důchodce hrají pravděpodobně místní obchody jinou roli než pro lidi pracující v centru. Nad výsledky ankety prodiskutujeme s dětmi důvody, které lidé uvádějí pro svůj způsob nakupování, a výhody/nevýhody, které pro obec místní vybavenost má.
- **Obchodní centrum – ano nebo ne? (Čj, Výchova k občanství)** – Žáci jistě mají dost vlastních zkušeností s nakupováním v obchodních centrech, možná se ale nezamýšleli nad tím, jak tato centra ovlivňují nejen náš životní styl, ale i naši obec a okolní krajinu. Na toto téma se nabízí mnoho diskusních aktivit, uvedeme vám jeden příklad: Řízená diskuse – rozdělte žáky do dvou skupin a představte jim téma diskuse – mělo by být kontroverzní, formulované ve dvou protikladných výrocích (typu např.: „Obchodní centra jsou geniální vynález, šetří lidem čas i peníze, protože je vše koncentrováno na jednom místě.“/ „Obchodní centra ničí malé obchůdky v okolí bydliště a ovládají lidi reklamou.“) nebo jako zjišťovací otázka (Je OC užitečné pro naši obec?). Můžete sami vyzvat žáky, aby zformulovali nějaké tvrzení, které jim samotným připadá zajímavé či sporné. Každé skupině dáme úkol zastupovat jednu stranu sporu (nejlépe opačnou, než ve skutečnosti zastávají). Nejprve mají poměrně dlouhý čas na to, aby si připravili argumenty pro jim přidělené tvrzení či pohled na věc. Poté určíme pravidla diskuse – vymezíme počet kol a čas, který jednotlivé strany mají. (Např. 2 minuty – prezentace vl. stanoviska; 1 minuta – reakce protivníka a naopak; můžeme zopakovat; 1 otázka protivníkovi, 1 minuta na odpověď a naopak apod.). Na závěr zhodnotíme, zda se v diskusi k něčemu dospělo, kdo na základě diskuse přehodnotil své stanovisko... Důležité je také zdůraznit, že asi nelze zaujmout stanovisko, které by bylo jednoznačně správné, důležité je, aby si každý uvědomil pozitivní a negativní a sám si vytvořil vlastní názor.

Použitá literatura:

P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy I, II. Paseka, Praha-Litomyšl 1998.*

M. Janotka, K. Linhart: *Zapomenutá řemesla. Svoboda, Praha 1984.*

M. Laštovka, K. Ledvinka a kol.: *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. Libri, Praha 1997–1998.*

Obrázky cechovních znaků dle: B. Mendl: *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských. Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technických prací, Praha 1947, s. 26–33.*

Plánek pražských trhů dle: B. Borovička, J. Hruža: *Praha: 1000 let stavby města. Panorama, Praha 1983, s. 30.*

DOPRAVA



CÍL: Žáci se seznámí s historií pražské dopravy. Zamyslí se nad smyslem, výhodami a nevýhodami MHD.

OBORY: Dějepis (Modernizace společnosti, Moderní doba)

PT: EV (Lidské aktivity a problémy ŽP; Vztah člověka k prostředí)

Nepočítáme-li neúspěšné a prodělečné omnibusy, byla prvním prostředkem MHD **koněspřežná dráha** (koňka). Provoz započal roku 1875, trať vedla od dnešního mostu Legií přes Příkopy Poříčskou branou ke karlínské Invalidovně a jízda trvala asi 25 minut. V průběhu dalších 10 let se provoz rozšířil i na Žižkov, Vinohrady, Malou Stranu a do Holešovic. Na přelomu 19. a 20. století byla koňka elektrifikována.

V 60.–80. letech 19. století došlo také postupně k výstavbě **železničních tratí** v Praze. Byla vystavěna a vzájemně propojena i jednotlivá nádraží. Mezi zajímavé železniční stavby patří Negrelliho viadukt v Karlíně z roku 1850. V roce 1872 byl postaven železniční most pod Vyšehradem.

Důležitou dopravní funkci měla také **Vltava**. Na konci 90. let bylo provedeno její splavnění v samotném městě – byla vybudována nábreží, mnohé jezy a mlýny byly zrušeny a na jejich místě vyrostly nové jezy, propusti a plavební komory. Roku 1865 byla založena Pražská společnost pro plavbu na řece Vltavě. Začínala se dvěma parníky (Praha, Vyšehrad) a vozila o svátcích a víkendech Pražany na výlety až do Štěchovic.

První elektrická **tramvaj** měla především propagační charakter. Byla postavena při příležitosti Zemské jubilejní výstavy v roce 1891 a jezdila jen po krátké trati z Letné do Královské obory. Strůjcem této elektrické dráhy byl slavný český elektrotechnik a vynálezce František Křižík. V roce 1896 Křižík po etapách uvedl do provozu novou dráhu, která vedla z Florencie na Balabenu a měla ještě odbočku z Palmovky k Prosecké ulici. Košiče a Vinohrady, které byly tehdy samostatnými městy, zřídily vlastní dopravní podniky. V roce 1897 vznikly Elektrické podniky královského hlavního města Prahy, které postupně do roku 1907 všechny soukromé dráhy odkoupily. Od té doby tramvajovou dopravu v Praze provozuje město. Tramvajové tratě se rychle rozrůstaly a tramvaje si během první republiky udržely pozici nejdůležitějšího dopravního prostředku.

Elektrické podniky uvedly roku 1908 do provozu první **autobusovou** linku, která vedla z Malostranského náměstí Nerudovou ulicí na Pohořelec. Prudké stoupání ale autobusy nezvládaly dobře, a proto byl v roce 1909 autobusový provoz po vážné nehodě zastaven. Znovu začaly městské autobusy v Praze jezdit až roku 1925. Zpočátku sloužily především jako spojení mezi konečnými tramvaje a novými okrajovými částmi města, které byly ku Praze připojeny až v roce 1922. Linky autobusů byly značeny písmeny. Počet autobusů a jejich linek se začal výrazněji zvyšovat až v druhé polovině 30. let, kdy jezdily i přes centrum města a ulehčovaly přetíženým tramvajím. Během druhé světové války zažila autobusová doprava velkou krizi způsobenou nedostatkem pohonných hmot a pneumatik.

Jedním z prvních prostředků pražské MHD byly také **lanovky**. Obě byly uvedeny do provozu v roce 1891, podobně jako první elektrická tramvaj při příležitosti Zemské jubilejní výstavy. První lanová dráha vedla na Letnou. Druhá, dnes známější lanovka jezdila z Újezdu na Nebozízek. Obě lanovky měly zajímavý druh pohonu – tzv. vodní převahu. (Do nádrže vozu v horní stanici se načerpala voda a zatížený vůz vytáhl nahoru druhý vůz z dolní stanice.) Letenská lanovka byla přestavěna na elektrický pohon už v roce 1904. Obě lanové dráhy přestaly jezdit během první světové války. Letenská byla zrušena definitivně, provoz petřínské byl obnoven až po rekonstrukci a prodloužení na vrchol Petřína v roce 1932. V letech 1965–1985 byl její provoz přerušen po sesuvu půdy.

V Praze jezdily dříve i **trolejbusy**. První vyjel roku 1936 na trati ze Střešovic přes Hanspaulku ke sv. Matěji, další linka z roku 1939 vedla od Anděla k Waltrovce v Jinonicích. Většího významu pro pražskou dopravu trolejbusy nabývaly až po druhé světové válce, zejména v letech 1947–1954. V 60. letech se začalo od trolejbusů ustupovat a roku 1972 byl jejich provoz v Praze definitivně zrušen a nahrazen autobusy. Přispěly k tomu i tehdy nízké ceny sovětské ropy, a tedy i levnější provoz autobusové dopravy.

Po první světové válce se začala prudce rozvíjet též **automobilová doprava**. Ve 30. letech již byly v Praze běžné dopravní zácpy. Ulice již nestačily pokrýt nároky všech dopravních prostředků. Tam, kde to bylo možné, se proto komunikace rozšiřovaly a tramvajové koleje se překládaly do jejich středu na zvýšené těleso. Podobně tomu bylo také u mnoha nových tratí. V roce 1930 se rozsvítil první semafor.

Za zmínku jistě stojí skutečnost, že se u nás poměrně dlouho jezdilo vlevo. Teprve v březnu 1939 byla po několika letech příprav zavedena jízda po pravé straně vozovky.

Raritou pražské dopravy byly **jezdící schody** na místě bývalé lanovky na Letnou. V provozu byly mezi lety 1926 a 1935. O provoz „pohyblivého chodníku“, jak se tehdy oficiálně říkalo, byl však mezi Pražany jen malý zájem, eskalátor využívali většinou jen fanoušci v době fotbalových zápasů na Letné.

Pro Prahu bylo důležité i **letecké spojení** se světem. V Kbعلích vzniklo roku 1920 první letiště, které sloužilo jako vojenské i civilní. Brzy ale přestala jeho kapacita dostačovat. Civilní služby začalo poskytovat roku 1937 nové letiště v Ruzyni.

Zbývajícím pražským dopravním prostředkem je **metro**, jehož výstavba byla zahájena v roce 1966. První trať vedla z Florence na Kačerov a byla otevřena roku 1974. Trasa A byla otevřena o 4 roky později, linka B v roce 1985. Stavba pražského metra výrazně pozměnila vzhled Prahy, neboť při jeho výstavbě došlo ke zboření mnoha budov a mnohé stanice metra – především na okraji města – se svým architektonickým pojetím staly důležitými urbanistickými objekty. Příkladem může být třeba unikátní stanice Rajska zahrada. Zajímavostí sítě pražského metra jsou kryté mosty na Jihozápadním Městě a na sídlišti Černý Most.

Fotografie (chronologicky): Vůz koňky (letní verze), 1886; Letní vůz tramvaje, 1891; Lanovka na Petřín, 1891; Autobus Laurin a Klement, 1925 (podobné autobusy ovšem jezdily v Praze už v letech 1908-9); Trolejbus Praga 303, 1936; Metro 1974.

ŘEŠENÍ DOPLŇOVAČKY:

První dopravní semafor se v Praze rozsvítil v roce 1930.

Zvýšený chodník (vyšší než vozovka) se v Praze poprvé objevil roku 1874.


Autobusy se v Praze rozjely poprvé už roku 1908, ale jen na jeden rok, po vážné nehodě byl jejich provoz zastaven a obnovil se až v roce 1925.

Dávno před stavbou metra existovaly v Praze pohyblivé schody, vozily v letech 1926 až 1935 nahoru a dolů lidi od Vltavy na Letnou.

Do roku 1925 bylo běžné, že po Praze jezdily i nákladní tramvaje.

První letiště bylo zprovozněno roku 1920 v Kbعلích.

DALŠÍ AKTIVITY:

- **Proč MHD? (Výchova k občanství)** – Téma pražské dopravy můžeme využít k diskusi o smyslu, výhodách a nevýhodách městské dopravy obecně. Proč se vůbec městská hromadná doprava objevuje? S čím její vznik souvisí? Jaké dopravní prostředky se zachovaly od svých počátků v Praze dodnes a proč? Z jakých důvodů se od jiných upustilo? Jakým prostředkem děti cestují nejraději? Proč? O jakém prostředku si myslí, že je pro město nejvhodnější? Nad všemi těmito otázkami se mohou děti zamyslet, můžeme využít různých diskusních technik, skupinové práce apod.
- **Doprava a vzhled města (Výchova k občanství, Český jazyk a komunikace)** – Ač si to možná příliš neuvědomujeme, ovlivňuje doprava vzhled města velkou měrou. Už jsme zvyklí na síť drátů nad hlavou, různé podoby zastávek, silnice rozdělující náměstí apod. Necháme děti vymyslet co nejvíce vlivů, které doprava (i automobilová) má na vzhled a atmosféru města. Téma využijeme ke slohovému úkolu – žáci mohou napsat (sci-fi) povídku, upozorňující na některý z těchto vlivů, které si už skoro ani neuvědomujeme.
-  **Sběr zajímavostí (Výchova k občanství)** – Vyzveme žáky ke sbírání zajímavostí ze světa dopravy. Ať se zeptají svých rodičů, prarodičů či jiných starších lidí, na co si vzpomenu ze svého mládí, co bylo při cestování běžné, jaké zajímavé příhody související s dopravou zažili...

POUŽITÁ LITERATURA

Odborná spolupráce – Mgr. Pavel Fojtík, Archiv Dopravního podniku hl. m. Prahy.

P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy I, II.* Paseka, Praha-Litomyšl 1998.

PAMÁTNÉ STROMY A CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ



CÍL: Žáci se seznámí s památnými stromy a maloplošnými chráněnými územími v Praze a s důvody jejich ochrany. Zopakují si druhy stromů. Zmapují stromy ve vlastní čtvrti a případně dají podnět k vyhlášení nového památného stromu. Najdou chráněná území ve svém okolí.

OBORY: Přírodopis (Základy ekologie), Výchova k občanství (Člověk ve společnosti)

PT: EV (Vztah člověka k prostředí)

PAMÁTNÉ STROMY

Památný strom je charakterizován jako „strom, skupina stromů nebo stromořadí“, který je „mimořádně významný z hlediska druhového, estetického, genetického, kulturního nebo historického“. (Chráněná území ČR XII, Praha, s. 298–9). Způsob vyhlášení a ochrany památných stromů je dán zákonem 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. V Praze se vyskytuje 74 památných stromů (k 30. 9. 2005), nacházejí se téměř v každé městské části. Kompletní přehled stromů a jejich zakreslení v mapě Prahy můžete najít i na internetu (http://www.monet.cz/zp/chruzemi/cr2_cztz/chu-stro.htm), kde je také seznam památných stromů dle městských částí.

Mnohé z památných stromů bývají spojeny s různými pověstmi, událostmi, osobnostmi... Se jménem spisovatele Jana Nerudy je spojována stará hrušeň v Seminářské zahradě, se jménem Jaroslava Vrchlického smuteční vrba na Karlově náměstí, pod níž údajně Jaroslav Vrchlický sedával.

Nechte děti zjistit, zda něco z toho neplatí i o památných stromech ve vaší městské části.

Druhy chráněných stromů

Nejpočetnějšími chráněnými stromy jsou lípy (malolisté i velkolisté) a duby letní, neboť se nejčastěji dožívají vysokého věku. V Praze najdeme ale i další druhy, které si zasloužily označení památný strom: buk lesní, cedr atlaský, hrušeň obecná, jasan ztepilý, jinan dvoulaločný, jírovec maďal, líska turecká, olše lepkavá, platan javorolistý, tis červený.

Můžete vyhlásit dětem soutěž o nejrychlejšího sběratele listů těchto druhů stromů nebo nechat děti vytvořit si stromový herbář.

Pražské rekordy

- Největší stáří se připisuje tisu červenému v rajske zahradě františkánského kláštera na Jungmanově náměstí v Praze 1, prý je starý 400 let. (Pověst tvrdí, že by mohl tento dub pamatovat stavbu kostela Panny Marie Sněžné, založeného Karlem IV. roku 1347. Spíše ale sdílí strom své stáří s budovou kláštera ze 17. století.)
- Největším obvodem kmene se pyšní platan javorolistý v zahradě Velkopřevorského paláce na Malé Straně, č. p. 249, dosahuje šířky 670 cm.
- Největší výškou vyniká buk lesní v oboře Hvězda (proti Ruzyňské bráně) na Praze 6, je vysoký 37 m.

Děti si mohou podobnou tabulku rekordů udělat pro stromy (nejen památné) ve vlastní obci. Třeba je napadnou i jiné kategorie – nejkrásnější, nejnižší, nejmhutnější, nejstrašidelnější strom, strom s největší dutinou...

Stromy „u nás“

Při hledání památných stromů ve vaší čtvrti můžete děti nechat pracovat s mapou nebo je dokonce pověřit nakreslením mapy městské části a zakreslovat do ní různé objevy, nejenom památné stromy.

Výšku stromu mohou děti nejsnadněji změřit pomocí stínu, je ovšem nutno, aby stín stromu dopadal na rovnou plochu a byl celý dostupný. Změříme délku stínu nějakého předmětu, jehož skutečnou výšku známe (například nás samotných), a délku stínu stromu. Na základě přímé úměrnosti spočítáme chybějící výšku stromu. K měření výšky lze využít i podobnosti trojúhelníků, více o tomto způsobu na: <http://mapovani-prirody.olcsystems.com/texty/merenivysky.htm>.

Pokud děti objeví v okolí nějaký zajímavý strom, mohou dát podnět úřadu k vyhlášení stromu za památný. Tuto pravomoc mají pověřené obecní úřady a magistráty statutárních měst, na území CHKO a národních parků pak správy těchto oblastí. Stačí vyplnit formulář o vlastnostech stromu. Formulář a další informace najdete na:

http://www.csop.cz/poradna/pamatny_strom.php.

Další aktivity:

- **Strom-osobnost (Čj, Vv)** – Stromy se často mohou podobat lidem nebo jako lidé působit. Obzvlášť staré stromy mohou mít smutný, zarputilý, strašidelný, radostný..., „výraz“, mohou nám připomínat někoho konkrétního. Nechte děti zaměřit se na to, jak na ně nějaký strom působí. Nechte je objevit strom v okolí školy, který má své kouzlo, který působí jako skutečná stromová osobnost. (Pokud děti četly či viděly Pána prstenů, můžete tuto aktivitu pojmout jako hledání entů.) Ať vymyslí svému stromu jméno a příjmení. Vyvěste si jména na nástěnku a nechte děti hádat, který strom se za tímto označením skrývá. Děti si mohou svůj strom nakreslit, napsat mu nebo o něm básničku...

MALOPLOŠNÁ CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ

INFORMACE: Na území hl. m. Prahy se nachází 88 **zvláště chráněných území** o rozloze více než 2 200 ha (4 % z celkové rozlohy města), které tvoří široké spektrum území od geologických lokalit přes botanické, zoologické, entomologické až po lokality lesní.

Snahou ochrany přírody je přitom i v komplikovaných podmínkách velkoměsta vytvářet systémově propojené územní celky dominantně sloužící ochraně přírody, krajiny a rekreaci. Jádrem těchto ploch jsou **přírodní parky**, kterých se na území Prahy nachází v současnosti 11 a zaujímají cca 20 % z celkové rozlohy města.

Zvláštní územní ochranou se rozumí – v porovnání s tzv. obecnou ochranou území – přísnější režim ochrany, vztažený na konkrétní území s přesným plošným vymezením. Zvláště chráněná území (ZCHÚ) jsou v ČR vyhlášována v kategoriích určených v § 14 zákona ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny takto: velkoplošná ZCHÚ – národní parky (NP) a chráněné krajinné oblasti (CHKO) a maloplošná ZCHÚ – národní přírodní rezervace (NPR), přírodní rezervace (PR), národní přírodní památky (NPP), přírodní památky (PP).

Na území hl. města Prahy se nachází (stav k 1. 7. 2005) 88 maloplošných zvláště chráněných území (definice) o rozloze více než 2 220 ha, z toho:

- 7 národních přírodních památek
- 15 přírodních rezervací
- 66 přírodních památek

Národní přírodní rezervace – menší území mimořádných hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku

Národní přírodní památka – přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním či mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk

Přírodní rezervace – menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast

Přírodní památka – přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický i geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk

ŘEŠENÍ AKTIVIT:

NPR	Národní přírodní rezervace
NPP	Národní přírodní památka
PR	Přírodní rezervace
PP	Přírodní památka

Na území hl. m. Prahy je 88 maloplošných zvláště chráněných území.

Kompletní seznam a mapu chráněných území najdete na <http://envis.praha-mesto.cz/>.

Spojovačka:

Naleziště trilobitů	NPP Barrandovské skály
Bývalé slovanské hradiště, skalní soutěsky	PR Divoká Šárka
Řada našich i cizokrajných dřevin	PP Královská obora
Hnízdiště řady vodních ptáků	PP Počernický rybník
Vzácné teplomilné rostliny na vápencích	PR Radotínské údolí

Značení CHÚ:

Chráněná území jsou označena tabulemi se státním znakem a označením kategorie a tzv. pruhovým značením. Na hranicích CHÚ jsou na sloupcích nebo kmenech umístěny dva červené pruhy – horní probíhá po celém obvodu, spodní pouze v té části obvodu, která odpovídá výšce nechráněného území.

DALŠÍ AKTIVITY:

Možností, jak se zabývat tématem je celá řada – děti mohou navštívit a zmapovat CHÚ v okolí školy. Mohou vzácná místa nafotit, nakreslit, připravit informační nástěnku. Také mohou zkusit navrhnout naučnou stezku po zajímavých místech v okolí školy. V rámci např. Dne Země mohou po domluvě s místním odborem ŽP nějaké území uklidit. Vyhlašování CHÚ může být zajímavým námětem pro diskusní či simulační hru.

Použitá literatura a zdroje:

Hrušková M., Ludvík B., Turek J.: *Stromy se na nás dívají. Nakladatelství Fraus, Plzeň 2003.*

Kubíková J., Ložek V., Špryňar P. a kol.: *Praha. In: Mackovčin P. a Sedláček M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek XII. AOPK ČR a EkoCentrum Brno, Praha 2005.*

Němec J. a kol.: *Chráněná území ČR 2. Konsult, Praha 1997.*

http://www.csop.cz/poradna/pamatny_strom.php

http://www.monet.cz/zp/chruzemi/cr2_cztx/chu-obsh.htm – Chráněná území v Praze

OČI A SRDCE DOKOŘÁN



Land art, smyslové vnímání krajiny, krajina jako inspirace

CÍL: Žáci se učí tvořit pozitivní vztah ke krajině a svému okolí. Rozvíjejí tvořivost, poznání, vnímání. Prohloubí si dojem z díla na základě vlastního zážitku. Prožijí si práci v přírodě, kolektivu.

OBORY: Výtvarná výchova, Člověk a svět práce, Dějepis (Člověk v dějinách), Přírodopis (Základy ekologie), Zeměpis (Ochrana životního prostředí)

PT: Environmentální výchova (Vztah člověka k prostředí), Osobnostní a sociální výchova (Osobnostní a sociální rozvoj)

Krajina v sobě skrývá stopy minulosti – lidí, jejich osudů, příběhů... Každá krajina je jedinečná. Zábavné a dobrodružné zážitky nemusíme hledat na exotických místech – branou k dobrodružství jsou věci zdánlivě všední – i městská krajina kolem nás. Stačí se jen podívat na svět „jinými očima“. Obvykle si neklademe při našich cestách městem otázky jako: „Který dům je nejstarší?“ Z jednoduché otázky se může stát detektivní pátrání. Pokud nashromáždíte podobných otázek dvacet, máte pro děti připravený zajímavý program, který je netradičně seznámí s městem. Stačí se jen lépe (či jinak) dívat.

Přinášíme vám inspiraci – jaký může být „úhel pohledu“ na krajinu. Seznamte se s land artem a náměty zaměřenými na vnímání přírody a krajiny. Aktivitu by vám měly pomoci ukázat dětem krajinu z jiného pohledu – tak, aby si k ní našly vztah, začaly se o ní zajímat a staly se její součástí...

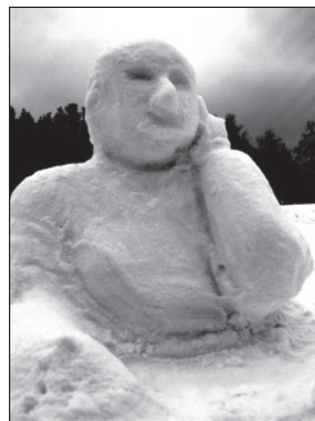
LAND ART

Co je to land art?

Jedná se o umění, které vznikalo v USA na začátku 70. let 20. století a nejprve výrazně měnilo tvář krajiny. Později – zejména v Evropě – se umělci zaměřili na méně nápadné zásahy do krajiny. Ke svému vyjádření umělec citlivě používá krajinu a přírodniny, které v ní nachází. Ideálem je dílo, které je lidského původu, ale přitom přírodu nenarušuje, patří do ní, dotváří ji... Díky přímé účasti – tvořením přímo fyzicky v přírodě – hledá vztahy mezi člověkem a krajinou, současným způsobem života a myšlením člověka, hledáním prapůvodního vztahu a harmonie člověka a přírody.

Aktivita land artu jsou typické uměním akce a vlastního prožitku. K místu, kde zanecháme stopu, si vytváříme vztah.

Pocítit v našem životě potřebu přírody můžeme pouze tehdy, pokud s ní jsme v přímém kontaktu. Pro děti je tedy při land-artových aktivitách hlavní nalézt vztah k přírodě, která je obklopuje. Důležitější než výsledek je proces. Krásné okamžiky, které land art dětem přinesl, je dobré dokumentovat fotograficky – land artu „sluší“ zejména černobílé fotografie. Můžete tedy aktivitu využít mimo jiné jako dobrý trénink fotografování.



Práce s pracovními listy

MOTIVACE: Začneme přečtením úvodního textu, poté s dětmi diskutujeme o zásazích člověka do krajiny (pozitivních i negativních). Následovat může například vytvoření koláže – ztvárnění krajiny, vztahu krajiny a člověka. Poté realizujeme vybrané aktivity z pracovních listů.



LAND ART

Pomůcky: přírodniny v krajině

Čas: cca 90 minut

Vlastní land-artová tvorba v krajině. Vhodně se dá využít při výletě, semináři v přírodě apod. Nejlépe se tvoří ve skupinách (cca 5 lidí). Zadání může být volné (zajímavě přetvořit část krajiny), nebo ho můžeme specifikovat (něco konkrétního znázornit – vztah člověka a krajiny, civilizace a krajina apod.) Vlastní tvorba trvá minimálně hodinu, nedílnou součástí aktivity je reflexe. („Co vás inspirovalo? Co jste chtěli vyjádřit? Jak se vám pracovalo ve skupině? Jaký máte z výsledku pocit?“ apod.)



ZÁŽITKOVÁ CESTA

Motivací k aktivitě může být např. literární popis cesty, cestovní deník umělce (K. H. Máchy, J. Váchala, ze současných umělců Františka Skály apod.). Seznámíme děti s úkolem, který je čeká – absolvovat cestu, kterou si vyberou, v průběhu následujících čtrnácti dnů, poté ji zdokumentovat. Děti by měly svoji cestu tvořivě ztvárnit, zpracovat formou deníku, plakátu apod. – výtvarně vyjádří průběžný děj. Výtvarná práce by měla být stavěna na bezprostředním zážitku z krajiny, cesty, putování. Studenti by si měli prožít a vybavit svoji přítomnost v okamžiku – prožít každý krok na „své cestě“. Mohou své zážitky porovnat se zážitky ostatních, debatovat o součástech krajiny, svých „přibězích“... Z deníků a dalších zápisů se může vytvořit „mapa“ cest ve třídě.

KRAJINA JAKO INSPIRACE

Úkolem je vyhledat co nejvíce umělců, kteří se krajinou inspirovali. Můžeme děti rozdělit do skupin a každá se zaměří na jedno umělecké „odvětví“ (krajina jako inspirace básníků, krajina jako inspirace malířů, hudebníků...). Jako motivaci je vhodné promítnout obrazy, přečíst báseň, pustit hudbu – vše, co je tematicky spjaté s umělci a krajinou... Výstupy se mohou zpracovat a můžeme jimi vyzdobit třídu.



Fotografie byla pořízena na kurzu Hnutí GO!

CESTY NEKONČÍ, JEN ÚSTÍ V JINÉ...

Prožitková aktivita – každý by se nad ní měl zamyslet. Je vhodné ji uvést v příjemném prostředí, navodit klidnou atmosféru. Technikou „řeka“ můžou děti vybrat společné cíle pro celou třídu (skupinu) a vyrobit si velký rozcestník. (**Řeka:** Diskusní aktivita, která vede i méně průbojného jedince k vyjádření svého stanoviska. Předem stanovíme dvojice, ty mají za úkol v daném čase (cca 15 minut) navrhnout např. 4 „cesty“ a 4 cíle (zadání samozřejmě může být upraveno dle potřeby), se kterými oba souhlasí. V dalším kole se spojí vždy dvě dvojice a vytvoří čtveřici. Ty se opět snaží formulovat dané věty. Ve výsledku by se opět měly vybrat jen body, se kterými všichni souhlasí. Ve třetím kole „cíle a cesty“ vytváří osmice, ve čtvrtém kole skupiny (zhruba) šestnáctičlenné. Poté by se na 4 „cílech“ a 4 cestách měla shodnout celá třída – prostřednictvím zástupců, které vyberou skupiny ze svého středu (každá jednoho). O konkrétních postulátech se může hlasovat. Aktivita může být využitelná např. při stanovení zásad chování ve skupině – třídě, desatera moderního člověka apod.)

DALŠÍ INSPIRACE – OSVĚDČENÉ AKTIVITY



GALERIE (Vv)

Pomůcky: rámečky, provázky

Čas: 60 minut

Motivací může být např. úvodní příběh o lordovi, který nechal ve svém parku vybudovat přírodní galerii a o neúspěšném umělci, který v zakázce dostane svoji životní šanci. Lorda se mu podaří přesvědčit a zakázku získat, ale není bohužel připraven jí dostát. Nemá materiál ani peníze na něj. Ocítá se v bezvýchodné situaci. Nakonec se rozhodne pro nouzové řešení: vyrobí rámečky, rozvěsí je v parku, nakonec mu zbývá při „vernisáži“ každý jen doprovodit vhodným komentářem: A tady máte obraz odpoledne u domu s jezerem. Použil jsem zde nejautentičtějších materiálů – jistě mi dáte zapravdu, že bychom pro obraz jezera stěží hledali materiál autentičtější než jezero samé...

Pro tuto land-artovou aktivitu můžeme použít rámečky připravené, nebo je děti mohou vyrobit z přírodních materiálů vyskytujících se v okolí (případně lze předpřipravit si rámečky už ve škole a vyrobit je ze špejlí). Děti mají cca za půl hodiny na rozmístění rámečků v určeném prostoru, po uplynutí času je při vernisáži všichni představí ostatním... S rámečky lze dále pracovat (měnit jejich polohu, mohou sloužit k reflexi pocitů dětí apod.). V rámci projektu Krajina za školou je rovněž možné dobře je využít v rámci „fototréninku“ – děti mají za úkol své obrazy vyfotit.

(Upraveno podle: Luděk Šebek, *Místo ke hře, Gymnasion, č. 5, vydavatel PŠL*)

Možností land-artových aktivit je celá řada – různé dílny a galerie v přírodě, malování oblázků, výroba slunečníků z přírodních materiálů, stavba totemu, kamenné pagody, slunečních hodin, tvorba „brány“ – symbolického vstupu do lesa, vytvoření díla na zadané téma.

S vnímáním krajiny souvisí i následující hra.



DETAILY (Vv, Dě, IT)

Pomůcky: fotoaparát, sada obrázků

Čas: záleží na formě realizace (30 min. – několik hodin)

Tato hra se dá v rámci projektu velmi dobře využít – probouzí v dětech zájem o své okolí, obrací jejich pozornost k příběhům věcí, míst, domů... A to je přece jeden z cílů Krajiny za školou.

Vyučující dopředu nafotí detaily – v městském prostředí to mohou být např. štítový domek, okenní rám, klepadlo, domovní znamení... Děti mají za úkol (jednotlivě či ve skupinách) ve vymezeném území detaily najít. Území může být vymezeno např. fotografií (současnou či starou, příp. pohlednicí). Děti pak přiřazují fotografie detailů k obrazům míst. Zajímavé a zvláštní drobnosti upoutají dětskou pozornost.

Variantou hry může být například verze, kdy detaily (příp. i místa) nafotí samy děti a v rámci skupinek si objekty svého zájmu vymění. Hra tak poslouží i jako fotografický trénink.

Použitá a doporučená literatura, odkazy:

Neuman, J.: *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*, Portál, Praha 1998.

Hrkal, J., Hanuš, R.: *Zlatý fond her 2*, Portál, Praha 1998.

Časopis *Gymnasion*: www.psl.cz/Gymnasion/

Výukový a vzdělávací program *Ecologica* www.ecologica.cz



KRAJINA VČERA A DNES



CÍL: Žáci se seznámí s hlavními mezníky ve vývoji krajiny. Uvědomí si změny v krajině, podíl člověka na nich a jeho zásahy do přírody. Nahlédnou do vývoje přírody a do způsobů ochrany nejcennějších oblastí v ČR.

OBORY: Přírodopis (Základy ekologie), Dějepis (Člověk v dějinách)

PT: EV (Ekosystémy, Základní podmínky života, Lidské aktivity a problémy životního prostředí)

PRÁCE S PRACOVNÍMI LISTY

MOTIVACE: Podívejme se do dnešní krajiny – jak vypadá, jak se mění...

Města se rozlézají a zaplňují téměř každou volnou plochu. Rozrůstají se i parkoviště a hangáry velkoskladů, zatímco mizí malá políčka i spleť pavučiny polních cest. Nahradily je vyježděné rýhy plné bláta, silnice a dálnice... Pěšky se už nechodí – je málo času, pěšák je pomalý a po zbylých cestách to ani nejde... Zmizely studánky. K čemu studánka, když k ní nevede cesta a voda je stejně znečištěná a nedá se ani pít. Tradiční prvky v krajině, jako jsou cesty a studánky ztratily důvod své existence... Což teprve aleje. Stejně v nich nikdo nechodí, ovoce je beztak samý prach a olovo. Podle některých řidičů jsou dobré jen k tomu, aby se měli o co přerazit, když sjedou ze silnice.

Změnám v krajině se dnes vyhnout nemůžeme. Ale měli bychom se snažit o to, aby nebyly stále k horšímu. Trvalo miliardy let, než se na horninách vytvořila první společenstva živých bytostí. Za další miliardy let krajina vykristalizovala do dnešní podoby, kterou člověk za posledních pár tisíc let notně poničil. Ať chceme nebo ne, jsme na naší zranitelné přírodě a krajině závislí. Zastavit nebo vrátit se však vývoj krajiny nedá. Ale nesmíme ztrácet naději. Řada věcí se obrací k lepšímu. Lidé si stále více uvědomují potřebu přírodu chránit. Doufejme, že tato potřeba bude čím dál tím silnější.

Ochrana přírody již má u nás tradici – od roku 1954 existuje zákon o ochraně přírody, v roce 1956 byl vyhlášen první národní park, první rezervace v naší republice byla založena dokonce již v roce 1838. Celková plocha chráněných území u nás tvoří cca 15 % území. Naše země se tak řadí na přední místo v Evropě.

Úvodem k tématu může být diskuse o vývoji prostředí. Jak si představují děti krajinu před tisícem let? A před milióny let? Je dobré dát jim prostor pro představivost – je možné tvořivě ztvárnit své představy (nakreslit, vymodelovat krajinu).

NÁRODNÍ PARKY A JEJICH „NEJ“ (Př)

Řešení:

Podyjí	Nejmenší (63 km ²)
České Švýcarsko	Nejmladší (vyhlášen r. 2000)
Šumava	Největší (690 km ²)
KRNAP – Krkonošský národní park	Nejstarší (vyhlášen r. 1963)

SKRÝVAČKY (Př)

Děti vylustí skryvačky a určí rostliny, poté jmenují další invazní rostliny.

Řešení: Glaciální relikt: lomikámen (známe 4 druhy, všechny jsou reliktní, rostou v Krkonoších), Invazní rostlina: bolševník (celým jménem bolševník velkolepý, původní je na Kavkaze v Rusku).

KRAJINA V BĚHU STALETÍ (Př, Dě)

Děti sestavují mezníky tak, jak myslí, že šly za sebou. Pro lepší představu je dobré sestavit mezníky na časové ose, je na ni možné průběžně doplňovat další události, které děti vyhledají a uznají za důležité.

Řešení :

1. Malý počet lidí na našem území, málo ovlivněná krajina, na našem území převažuje les – do r. 1000
2. Přelom v historii Evropy, rozvoj zemědělství, velký růst populace, kolonizace krajiny, odlesňování, „objev“ koňské síly – používání chomoutu, – 1000–1200
3. Středověká revoluce, zakládání měst, rozdělení půdy na zemědělskou a lesnickou – 2. pol. 13. století
4. Osídlení posledních lesních celků v podhorských oblastech – 13.–15. století
5. Rozvoj sklářství, železářství, velké ničení lesů – 16.–18. století
6. Těžba uhlí, růst populace, počátek využívání průmyslových hnojiv – 19. století
7. Dům proniká do volné krajiny, znečišťování krajiny, úrodné části krajiny měněny na velké lány – 1950 – 1990
8. Rostou průmyslové zóny kolem měst, venkov se spíše vylidňuje, velkým znečišťovatelem je automobilový průmysl – 1990

Tajenka: Žofínský prales – rezervace nacházející se v Novohradských horách. Jedná se o jedlobukový prales založený v roce 1838 osvětleným hrabětem Buquoiem. Můžeme dětem zadat pátrání po přírodních rezervacích v okolí školy. Jak staré jsou tyto rezervace?

ČLOVĚK V KRAJINĚ (Př)

Děti hledají na obrázku činnosti, kterými člověk ovlivňuje krajinu. Poté je vyjmenují a povídáme si s nimi o konkrétním vlivu činností. Na závěr děti kreslí nebo zapisují další činnosti, které nebyly zmíněny.

SETKÁNÍ VĚKŮ – KRAJINA V LIDSKÉM OKOLÍ (Př, Dě)

Vhodné jako „detektivní pátrání“ v rámci výletu, cesty na nějakou akci. Děti si zapíší své pozorování a názory a poté je společně probereme.

DALŠÍ AKTIVITY

• Paměť krajiny (Čj)

MOTIVACE: Krajina v sobě nese stopy minulosti, vypráví nám příběhy dob minulých. Jeden Angličan ji přirovnal ke středověkému pergamentu (palimpsestu) s několikrát popsanými a opakovaně smazanými stránkami textu. Stejně tak jako odkrýváme zdánlivě „neviditelné“ zápisy na těchto pergamenech, dokáže dobrý pozorovatel odkrývat příběhy různých dob v krajině.

Děti mohou v rámci zpracovávání projektu zjišťovat a zapisovat různé zajímavé příběhy vážící se k okolí školy, které najdou v knihách, zjistí od pamětníků apod. Mohou příběhy zapisovat do „kroniky projektu“.

• Národní parky (Vv) – Děti mají za úkol vytvořit propagační a informační plakát k jednomu z národních parků.

Použitá a doporučená literatura, odkazy:

Gojda, M.: Archeologie krajiny. Academia, Praha 2000.

Kholová, H., Čihař, M., Čihař, J.: Poslední přírodní ráje. TIGRIS, spol. s r.o., Zlín 2003.

Kolektiv autorů: Kulturní krajina (aneb proč ji chránit?). MŽP, Praha 2000

Výukový a vzdělávací program Ecologica – www.ecologica.cz

DALŠÍ UŽITEČNÉ ZDROJE

O Praze

<http://www.pis.cz/> - Pražská informační služba, stručné a přehledné informace o nejdůležitějších památkách

<http://pragensia.tiscali.cz/> - průvodce po Praze, informace o památkách

<http://www.praha1929.cz/> - stránky o Velké Praze

<http://langweil.info/> - velmi zajímavé stránky o různých čtvrtích Prahy, rubrika „Čumná Praha“ – informace a fotky o detailnějších tématech (lucerny, kameny...)

<http://st.vse.cz/~XSLAM37/index.htm> - informace o pražských mostech

<http://pamatky.praha-mesto.cz/> - stránky Magistrátu hl. m. Prahy, registr památek, památková péče...

<http://vcpd.cvut.cz/> - Výzkumné centrum průmyslového dědictví; stránky o industriální architektuře, přehledné vyhledávání

<http://www.monet.cz/atlas/> - e-verze knihy Neživá příroda Prahy a jejího okolí od J. Kovandy a kol.; kapitoly o vývoji pražského osídlení

<http://www.lidova-architektura.cz/> - přehledné stránky o vývoji osídlení a typech staveb, odkazy na jednotlivé kraje

<http://vetinari.wz.cz/> - historie pražské hromadné dopravy

O krajině, přírodě (a člověku)

http://www.monet.cz/zp/chruzemi/cr2_cztz/chu-obsh.htm - Chráněná území Prahy, bohaté informace včetně map a fotek

<http://krajina.kr-stredocesky.cz/> - internetová verze knihy Vstoupit do krajiny: O krajině Středních Čech autorů V. Cílka, P. Mudry, V. Ložka a kol.; eseje, fotky

<http://www.nature.cz> - Agentura ochrany přírody a krajiny

<http://www.stezka.cz> - Informace o naučných stezkách v ČR

<http://www.zmizelesudety.cz> - Stránky projektu Zmizelé sudety

<http://www.znovuobjevenekrusnohori.cz> - Stránky projektu Znovuobjevené Krušnohoří

<http://www.priroda.cz> - Stránky o přírodě, krajině, ekologii

O památných stromech

<http://www.nadacepartnerstvi.cz/>

<http://www.pamatnestromy.cz/>

<http://www.starestromy.cz/>